

toegelaten te worden – het werd februari '44 voor zij daarin slaagden: toen werden zij uit Bergen-Belsen naar Spanje overgebracht.

In het 'algemene' deel van Bergen-Belsen, het z.g. *Sternlager*, kwamen uiteindelijk behalve ca. drieduizendzevenhonderdvijftig Nederlandse (en Duitse) Joden uit Westerbork ook terecht: ruim tweehonderd Joden uit Libye en Tunesië (zij zijn weggevoerd en spoorloos verdwenen) en twee groepen die in Bergen-Belsen bleven: ca. tweehonderd Joodse vrouwen uit Frankrijk (echtgenoten van Franse niet-Joodse krijgsgevangenen) en enkele honderden Joden uit Joegoslavië en Albanië. Eind juli '44 bevonden zich in het *Sternlager* in totaal ca. vierduizend Joden, van wie toen ca. drieduizend-tweehonderdvijftig uit Westerbork afkomstig waren.¹

Naast het *Sonderlager*, het *Griechenlager* en het *Sternlager* kende het Bergen-Belsen-complex nog drie andere kampen: het '*Neutralenlager*', het '*Ungarnlager*' en het '*Häftlingslager*'. In het *Neutralenlager* werden ca. tweehonderd Joden opgesloten die de Spaanse, Portugese of Argentijnse nationaliteit bezaten, en in het *Ungarnlager* kwamen in juli '44 een kleine zeventienhonderd Hongaarse Joden terecht; zij konden in december '44 naar Zwitserland vertrekken (wij komen er in deel 10 op terug), maar werden toen door andere Hongaarse Joden vervangen. Het *Häftlingslager* had niets met de Jodenvervolging te maken: het was een tentenkamp waarheen eerst uit diverse kampen concentratiekamp-gevangenen overgebracht werden om, evenals de tweehonderdvijftig eersten uit Buchenwald, het Bergen-Belsen-complex op te bouwen en waarin nadien zieken uit diverse concentratiekampen en hun *Aussenkommandos* opgenomen werden. Niet dat zij er medische verzorging kregen! Maar men was hen dan in de oorspronkelijke kampen kwijt. Uit de onderaardse tunnels van het kamp *Dora* in de Harz kwamen in maart '44 de eerste duizend zieke gevangenen dat *Häftlingslager* binnen (er waren zeven-en-vijftig overlevenden), begin januari '45 waren er in totaal ('gezonden' en zieken bijeengegeld) ruim achttienhonderd concentratiekamp-gevangenen (onder wie zestien Nederlanders) opgesloten – in februari, maart en april werden het er veel meer.

Het *Sternlager* en het *Neutralenlager* in Bergen-Belsen vormden het eigenlijke *Austauschlager*. En het *Sonderlager* dan? Daarin zaten toch Poolse Joden die houders waren van geldige Palestina-*certificates*! Inderdaad, maar die Poolse Joden, die hoofdzakelijk uit Warschau afkomstig waren, wisten dat het overgrote deel van de Poolse Joden in gaskamers uitgeroeid was: daarom

¹ Eind juni hadden ruim tweehonderd uit Westerbork afkomstige Joden naar Palestina kunnen vertrekken en na eind juli arriveerden er uit Westerbork nog bijna driehonderd met het laatste transport (13 september '44).